

HAZIRLAYAN

Ahmet Özgür Türen

KÖY
ENSTİTÜLERİ
DOSYASI
Türk Rönesansı

DESTEK YAYINLARI: 959
ARAŞTIRMA: 224

AHMET ÖZGÜR TÜREN / KÖY ENSTİTÜLERİ DOSYASI

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Zeynep Atayman
Kapak Tasarım: Tolga Han Başgelmez
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: 1-3. Baskı Haziran 2018
3.-8. Baskı Temmuz 2018
9.-10. Baskı: Eylül 2018
11. Baskı: Ekim 2018
12. Baskı: Kasım 2018
13. Baskı: Ocak 2019
14. Baskı: Nisan 2019
15. Baskı: Eylül 2019
16. Baskı: Şubat 2020
17. Baskı: Eylül 2020
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-433-8

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42 – Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com – info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

HAZIRLAYAN

Ahmet Özgür Türen

KÖY
ENSTİTÜLERİ
DOSYASI
Türk Rönesansı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
AHMET ÖZGÜR TÜREN	
KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞU	13
Osmanlı'da Öğretmen Yetiştirme Meselesi	14
<i>Tanzimat'tan Önce</i>	14
<i>Tanzimat Dönemi</i>	15
<i>Abdülhamid Dönemi</i>	16
<i>İkinci Meşrutiyet Dönemi</i>	16
Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Yetiştirme Meselesi	18
1940'ta Kurulanlar	32
1941'de Kurulanlar	32
1942'de Kurulanlar	33
1944'te Kurulanlar	33
1948'de Kurulanlar	33
Neden Köy Enstitüleri?	36
FEVZİ ÇAKMAK	
KÖY ENSTİTÜLERİ BÜNYESİNDE	
"YAŞAYARAK VE ÜRETEREK" EĞİTİM	38
Köy Enstitülerindeki Eğitimin	56
Türk Köyüne Olan Yansımalar	56
İş ve Üretime Yönelik Eğitim Kapsamında	67
Enstitü Mezunu Öğretmene Verilen Demirbaşlar	67
Sonuç	78

ELİF SANDALCI

KÖY ENSTİTÜLERİNDE TİYATRO	81
Enstitülerde Sanat Dersleri	83
Enstitülerde Tiyatro ve Temsiller	84
Sonuç	89

İREM KARAKUŞ

KÖY ENSTİTÜLERİNDE MÜZİK	91
Köy Enstitüleri Marşı	91
Köy Enstitülerinde Müzik	92

ALPASLAN REMZİ KALLİMCİ

KÖY ENSTİTÜLERİNDE TARİH ÖĞRETİMİ	101
Osmanlı Döneminde Tarih Anlayışı	101
Cumhuriyet Döneminde Tarih Anlayışı	102
Köy Enstitüleri Öğretim Programlarında Tarih Dersi	103
Köy Enstitülerinde Tarih Dersinin İşlenişi	105
Sonuç	106

MELİHA KALLİMCİ

KÖY ENSTİTÜLERİNDE KIZLARIN EĞİTİMİ	108
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e	
Kadın Meselesi ve Kızların Eğitimi	108
Köy Enstitülerinde Kız Öğrencilere Verilen Eğitim	109
Enstitülü Kızlarımıza Dair Notlar	112
<i>Naciye Makal</i>	112
<i>Perihan Gürler</i>	113
<i>Bahar Dadaloğlu</i>	114
<i>Ayşe Baysal</i>	115
Sonuç	116

AHMET ÖZGÜR TÜREN

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KAPATILMASI	118
Enstitülere Yapılan Muhalefet ve Kapatılışına Giden Süreç	120
Enstitülerin Kapatılışı	128
Komünizm İddiası	133
Ahlaksızlık İddiası	140
İnönü ve Enstitüler	144
Sonuç	148

EMRE ATAN

KÖY ENSTİTÜLERİNİN TÜRKİYE'NİN

KALKINMASINDAKİ ETKİSİ	150
Giriş	150
Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişim ve Dönüşüme Etkisi	152
Köy Enstitülerinin Ekonomiye ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi	155
Köy Enstitülerinin Türk Eğitimine Etkisi	157
Rakamlarla Köy Enstitüleri	159
Sonuç	160

MEHMET EMİN ELMACI

HÜMANİST BİR AYDINLANMACI:

HASAN ÂLİ YÜCEL	162
Ailesi ve Eğitim Hayatı	162
Meslek Hayatı	165
Milletvekilliği ve Bakanlığı	169
Köy Enstitüleri	172
Eleştiriler ve Hasan Âli Yücel	175
Sonuç	185

AYÇİN DEMİR

BİR AYDINLANMA NEFERİ:

İSMAİL HAKKI TONGUÇ	188
Tonguç Baba	199

ALPASLAN REMZİ KALLIMCI

KÖY ENSTİTÜLERİNDEN

MEZUN DÖRT BÜYÜK YAZAR	205
Fakir Baykurt	206
Talip Apaydın	209
Mahmut Makal	212
Toros'un Eteğinde	213
Mehmet Başaran	216
Sonuç	218

FERDİ ÇAKMAK

KÖY ENSTİTÜSÜ MEZUNLARININ ANILARI

19 Yaş.....	220
Tellere Veryansın	221
Rap Rap Adımlar	222
Ezgisi, Sözü, Ritmi.....	222
Narenciye Bahçesi	223
İncirime Ortak Cumhurbaşkanı.....	223
Yetimin Hakkı.....	225
Allah Affetmez.....	226
Tipi Dindi	228
Şiir Yazarlar Öne Çıksın.....	229
Anadolu Kadını	229
Anne Sıcaklığı.....	230

Oku! Oku! Oku!	231
İvriz Dergisi	232
Görüyorsunuz... ..	233
Hayal Gücü	233
Askerlik Kampı	234
Köy Enstitüleri Neden Kapatıldı?	235

DİLARA ÇELİK

KÖY ENSTİTÜLERİNİN YURTIÇİNDE YANKILARI ... 237

Olumlu Eleştiriler	237
<i>Yaşar Kemal</i>	237
<i>Milli Şef İsmet İnönü</i>	238
<i>Nadir Nadi</i>	238
<i>Ahmet Emin Yalman</i>	238
<i>Köy Enstitüsü Mezunlarından Yazar Talip Apaydın</i>	238
<i>Prof. Dr. Mümtaz Soysal</i>	239
<i>Yazar Ümit Kaftancıoğlu</i>	239
<i>Gazeteci Yazar Doğan Avcıoğlu</i>	239
<i>Türk Eğitim Bilimci,</i> <i>Köy Enstitülerinin Kurucularından</i>	
<i>İsmail Hakkı Tonguç</i>	240
<i>Siyasetçi, Yazar Hasan Âli Yücel</i>	240
<i>Şair, Yazar Aziz Nesin</i>	240
<i>Ord. Prof. H. V. Velidedeoğlu</i>	241
<i>Köy Enstitüleri Vakfı Kurucularından Mevlüt Kaplan</i>	241
<i>Gazeteci Yazar Uğur Mumcu</i>	241
<i>Prof. Dr. Server Tanilli</i>	241

Olumsuz Eleştiriler	242
<i>Mihri Belli</i>	242
<i>Hakkı Kadiođlu</i>	242
<i>Fethi İsfendiyarođlu</i>	242

DİLARA ÇELİK

KÖY ENSTİTÜLERİNİN

YURTDIŐINDA YANKILARI	243
<i>Prof. Schwarz Kesler</i>	243
<i>Prof. H. Wafford</i>	243
<i>Hamburg Üniversitesi'nden Hausmann</i>	243
<i>Frederik W. Fernau</i>	244
<i>Dr. Uriel Heyd</i>	244
<i>George Duhamel</i>	244
<i>Prof. Frank Tachau</i>	244
<i>Prof. John Dewey</i>	245
<i>Amerikan Kongresi ilk kadın saylavı Miss Jeanette</i>	245
<i>Prof. Chares Batman</i>	245
<i>Prof. Howard A. Reed</i>	246

KÖY ENSTİTÜLERİNDEN FOTOĐRAFLAR	247
--	-----

ÖNSÖZ

Köy enstitüleri...
Vaktiyle bir umuttu ve güzeldi.
Lakin...
Aydınlığı istemediler.

Kız çocuğu okutulur mu dediler.
Kız çocuk, erkeklerle aynı okula gönderilir mi dediler.
Ve en nihayetinde fuhuş yuvası dediler.
Çünkü biliyorlardı ki her an okuldan alınabilecek Ayşe
oradaydı.
Ve Ayşeler okumamalı idi (!)

Ya tarladan fırsat bulan Ali?
Ağaların başına bela olacaktı.
Halbuki babası gibi köle olmalı idi (!)
Ama artık oğullar babalarına, kızlar da analarına benzeme-
yecekti.

Çünkü yapılan ne çift şeritli yoldu ne de AVM.
Bir devrimdi Köy Enstitüleri.

Ali'ler, Ayşe'ler, Mehmet'ler, Fatma'lar...
Hepsi Atatürk'ün parçaları idi.

Hayatlarında hiç tiyatro izlememiş köy çocukları, Hamlet piyesini oynuyor,
Bir müzik aleti çalıyordu.
Hepsinin çantalarında bir parça ekmek,
Ve de dünya klasiklerinden bir kitap vardı.

Ve tabii ki Menderes zihniyetinin uykuları kaçmıştı.
Neyse ki Sovyet tehdidi imdatlarına yetiştii.
Âşık Veysellerin ders verdiği bu okulları komünist ve gayri
milli ilan ettiler.
Halbuki o okullar, Türk olanın en Türk'ü, yerli olanın en yer-
lisi idi.
Bozkırdaki mucize bitecek miydi?

Önce Amerikalı eğitim uzmanlarımız, kızları ve erkekleri
ayırın dedi.
Ayırdılar.
Bu da yetmedi...
En sonunda kapattılar.

Köy enstitülerini kapatmakla Türkiye ne mi kaybetti?
Bunun yanıtı cemaatlere teslim edilen varoşlarda.
Terörden dolayı boşalan köylerde...

Ama her şeye rağmen karanlıktan bir ışık sızmıştı.
Kapatılışından 60 yıl sonra Nobel ödülü alan bir adam.
Aziz Sancar...
Kendisini yetiştiren köy enstitüsü mezunu öğretmenlerine
teşekkür edecekti.

Ahmet Özgür Türen

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞU

Osmanlı'da askeri ve teknik okullardaki eğitimi hariç tutarak bir araştırma yaptığımızda sivil okullardaki eğitimin kötünün de altında olduğunu ve taşradaki halkın eğitimsiz bırakıldığını söyleyebiliriz. Bundan dolayı da Osmanlı'nın son yüz yılına baktığımızda tüm devrimlerin yine bu askeri ve teknik okullardan çıkanlar tarafından gerçekleştirildiğini, Cumhuriyet'in de bu aydın zümrenin üzerinden inşa edildiğini görürüz.

Cumhuriyet öncesinde halkın eğitimsiz bırakılması ile oluşan bu durum, Cumhuriyet sonrasında seçme-seçilme özgürlüğü, kadın hakları veya modern bir anayasa gibi taleplerin halktan gelmesini engellemiş ve devrimler halk için, halka rağmen yapılmıştır. Nitekim yüzyıllardır hasta bırakılan bu halkın bir kısmı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra zorla verilen bu aşırı reddetmiş, yer yer devrimlere isyan etmiştir.

Bugün bile Anadolu'yu gezdiğinizde, şeriat isteyen ama şeriatın ne olduğunu bilmeyen insanlarla karşılaşabilirsiniz.

Eğitimin olmadığı ama bakanlığının olduğu günümüz Türkiye'sinden 1940'larda ideal öğretmeni yetiştiren köy enstitülerine gitmeden önce, Osmanlı'da öğretmen yetiştirme meselesine gidelim.

Osmanlı'da Öğretmen Yetiştirme Meselesi

Askeri ve teknik okulları kenara koyarak¹, Osmanlı'da öğretmen yetiştirme meselesini dört döneme ayırabiliriz. Tanzimat Öncesi, Tanzimat Dönemi, Abdülhamid Dönemi ve Meşrutiyet Dönemi...

Tanzimat'tan Önce

Tanzimat öncesi dönemde geleneksel dini sivil eğitim kurumları Sıbyan Mektepleri ile Medreselerdir.

İşte Osmanlı İmparatorluğu'nda taşrada yaşayan halk, imparatorluğun hemen hemen her yerine yayılmış bulunan sıbyan mekteplerinde, yani ilköğretim düzeyindeki bu okullarda eğitim almaktaydı. Bu okullar genel olarak küçük erkek çocuklara mahsus ve çoğunlukla mahalle camilerinin veya mescitlerinin yanında ve bazı yerlerde mahalle aralarında bağımsız olarak hayırsever kimselerin yaptırdıkları ve yönetimleri yaptırımlar tarafından oluşturulan özel vakıflara bağlı ilkokullardı.²

Bu okullar, modern eğitimden uzaktı ve durumları kötü idi. Suç işleyenler falakaya yatırılır ve öğretmen bir sopayla disiplinli sağlardı. Öğrenciler Elifba, Kuran okuma, İlmihal (din dersleri), Yazı ve Hesap dersleri görürdü.³

Medreselerden mezun olanlar ise sıbyan mekteplerinde öğretmen olurdu. Fatih Sultan Mehmet döneminde bu durum değişmiş ve her medrese mezununun bu okullarda öğretmenlik yapabilmesi hususu değişikliğe uğramıştır. Fatih Sultan Mehmet, Eyüp ve Ayasofya'da açtırdığı iki medresede

1. Tıp alanındaki okulları da saymıyoruz.

2. Erdoğan Başar, *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31

3. A.g.e., s. 31

sıbyan okullarında öğretmenlik yapacak olanlar için ayrı dersler koydurmuş ve bu dersleri görmeyenleri sıbyan okullarında öğretmenlik yapmaktan men etmişti.⁴ Ancak Fatih'ten sonra bu uygulama unutulmuş ve medreselerde biraz okumuş ya da kendi kendine okuma yazma öğrenmiş kişilerin ya da cami imamlarının herhangi bir öğretmenlik eğitimi almadan sıbyan okullarında görev yapmalarına fırsat verilmesi, öğretmenliğin bir meslek olarak gelişmesine engel oluşturmuştur.

Tanzimat Dönemi

Sıbyan Mektepleri'ne öğretmen yetiştiren kurumların açılması ise yaklaşık 400 yıl sonra, 1868 yılında gerçekleşir. Adı Darülmualim-i Sıbyandır.

Tanzimat'tan sonra, nitelikli memur yetiştirilmek için açılan Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla, 16 Mart 1848 tarihinde Darülmualimin-i Rüşdi adında bir kurum açılır.⁵ İlk kez 1859 yılında açılan kız rüştiyesine kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmualimat'ın kurulması ise 1870'i bulacaktır.⁶ Ancak buraya yeterince kız öğrenci bulunamadığından kadınların aktif olarak öğretmenlik mesleğini icra etmesi II. Meşrutiyete kadar uzanacaktır.

1869 yılındaki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ardından kurulan Darülmualimat ile birlikte başka bir önemli bir gelişme daha yaşanacaktır. Bu da daha nitelikli öğretmenler yetiştirilmek üzere, 1874 yılında Darülmualimin-i Kebir'in açılmasıdır. Sıbyan (ilkokul), Rüştkiye (ortaokul) ve İdadi (lise)

4. Erdoğan Başar, a.g.e., s. 31

5. Erdoğan Başar, a.g.e., s. 42

6. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 164

şubelerinden oluşan bu okul, bugünkü eğitim fakültelerine benzetilebilir.⁷

Abdülhamid Dönemi

Darümuallimin-i Kebir, daha sonra isim değişikliği ile Darümuallimin-i Âliye adını almış ve öğrencilerin tüm masrafları öğretmenliği teşvik etmek amacıyla devlet tarafından karşılanmıştır. Fakat buna karşılık bu okullarda, Cumhuriyet dönemine de miras kalacak olan mecburi hizmet şartı getirilmiştir.

Abdülhamid döneminde Darümuallimin-i Sıbyan'lar da açılmaya devam edilmiş ama bu okullar nitelikli öğretmen yetiştirmede başarılı olamamıştır. Bu sebepten öğretmen alımlarında Darümuallimin-i Âliye'lere öncelik verilmiştir.⁸ Yine bu dönemde öğretmenlik yapacak olanlara, öğretmenlik yapmakta olanlar tarafından öğretim yöntem ve uygulamalarının öğretildiği "Darülameliyat" adında bir uygulama okulu açılmıştır.⁹

İkinci Meşrutiyet Dönemi

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, İptidaiye Şubesi, Darümuallimin-i Âliye'den ayrılarak "Darümuallimin-i İptidaiye" adı altında bağımsız bir okul olmuştur. Bu okulun başına da Meşrutiyet dönemine eğitim mücadelesi ile damga vuran Satı Bey getirilmiştir.

Satı Bey, öğretmen adaylarının sosyal ve kültürel seviyelerini yükseltmek amacıyla bilimsel geziler düzenlenmesini bir gelenek

7. Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 21

8. Cemil Öztürk, *Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK, Ankara, 1996, s. 22

9. Yahya Akyüz, a.g.e., s. 228

haline getirmiş ve geniş bir kütüphane ile okul müzesi kurmuştur.¹⁰ Ama ne yazık ki daha sonra 1910 yılında Darülmuallimin-i İptidaiye, tekrar Darülmuallimin-i Âliye'nin çatısı altına alınmıştır. Darülmuallimin-i Âliye ise çeşitli süreçlerden sonra 1924'te Yüksek Muallim Mektebi'ne dönüştürülecektir.

II. Meşrutiyet Dönemi, köy eğitimi ile ilgili düşüncelerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda köy eğitimi ile ilgili düşüncelerin şekillenişinde ilk isim Ahmet Tevfik'tir.

Aynı zamanda bir öğretmen olan Ahmet Tevfik, eğitim sisteminin köye uygun olması gerektiğini de ilk kez dile getiren kişidir. Ahmet Tevfik'e göre, ülkenin zenginlik kaynağı tarımdır ve bu durum gelecekte de böyle olacaktır. Bu sebepten ötürü Ahmet Tevfik, öğretmen okullarının köylerde veya köy yakınlarında kurulacak çiftlik okulları içinde açılmasını ve bu okulların uygulama okulları olmasını önermiştir.¹¹ Bu uygulama gerçekleşmiş olsa tarımsal yöntemleri iyice bilen “*çiftçi öğretmenler ve öğretmen çiftçiler*” yetişmiş olacaktır.

Eğitim ile ilgili görevlerde de bulunmuş olan Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi ise 14 Temmuz 1914'te Osmanlı Mebusan Meclisi'nde eğitim ile ilgili önemli bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, bütçe imkânları ve mevcut darülmuallimlerin öğretmen yetiştirme kapasitesiyle köylerin ancak yüz yıl sonra öğretmene kavuşabileceğini belirttikten sonra yeni bir öğretmen modeli önermiştir.¹²

Bu modele göre, ülkedeki yetmiş sancaktan her birinin çiftlik kurulabilecek bir yerinde, birer yatılı kız ve erkek ilkokulu açılacak ve buralarda, okul açılması planlanan köylerden toplanacak birer kız ve erkek çocuğa dört yıllık ilköğretim verilecektir. Bu

10. Cemil Öztürk, *Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası*, s. 25

11. Filiz Yel, “Atatürk Döneminde Köy Öğretmenliği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 15

12. A.g.t., s. 15